

УДК 398.8 (=161.2) : 784.71] (08) Грінченко “16/20”
DOI <https://doi.org/10.15407/slavicworld2023.22.032>

КОЗАР ЛІДІЯ

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2997-6106>

KOZAR LIDIJA

a Ph. D. in Philology, a senior research fellow at the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2997-6106>

Бібліографічний опис:

Козар, Л. (2023) Політичні пісні зі збірника Бориса Грінченка та сучасні історичні новотвори. *Слов'янський світ*, 22, 32–56.

Kozar, L. (2023) Political Songs from the Collection of Borys Hrinchenko and Modern Historical Neologisms. *Slavic World*, 22, 32–56.

ПОЛІТИЧНІ ПІСНІ ЗІ ЗБІРНИКА БОРИСА ГРІНЧЕНКА ТА СУЧАСНІ ІСТОРИЧНІ НОВОТВОРИ

Анотація / Abstract

У статті вперше розглянуто пісні політичного життя про руйнування Запорозької Січі зі збірника Бориса Грінченка «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях» (Чернігів, 1899, т. 3) та сучасні пісні про війну 2022 року. Їх наукову вагу збільшує те, що вони походять із достовірного джерела – записів, в основному зроблених Ф. Вовком у Добруджі від очевидців подій – від козаків, які після ліквідації Запорозької Січі утворили в турецьких володіннях Задунайську Січ (1775–1828).

Мета статті – проаналізувати історичні пісні, в яких розкриваються намагання московських правителів перетворити Україну на провінцію росії, знищивши Запорозьку Січ, яка була великою соціальною силою в Україні, осередком її вольності та незалежності. Також проведено паралелі із сучасними піснями про новітню російсько-українську війну, які передають знуцання росіян з українців під час окупації. Як і двісті років тому, росія продовжує свої наміри нищення українців і України.

Джерельною базою дослідження стали сучасні історичні новотвори про російсько-українську війну, віднайдені на інтернет-сайтах, – «Вірші з окопу», «Пам'ятай», «Розстріляна весна (Буча)», «Рідна Буча», «Ненароджений», «Десь у Бучі, під парканом, зразу біля хаги», «У лісі-лісі темному», «Враже», «Отче наш». Процитовані у цій статті пісні про війну досить детально й емоційно відтворюють трагедію окупації Бучі й інших населених пунктів Київщини, які стали на шляху ворога у його наступі на столицю і прийняли весь його удар на себе.

Ключові слова: політичні пісні про руйнування Запорозької Січі, Борис Грінченко, сучасні історичні новотвори, пісні про російсько-українську війну.

The songs of political life about the destruction of the Zaporizhzhian Sich from the collection of Borys Hrinchenko “Ethnographic Materials Collected in Chernihiv and Neighbouring Provinces” (Chernihiv, 1899, vol. 3) and modern songs about the war of 2022 are considered in the article for the first time. Their scientific weight is increased by the fact that they have come from a reliable source. Records are mainly made by Fedir Volk in Dobruja from the eye-witnesses of these events. These are the cossacks, creating the Danubian Sich in the Turkish possessions (1775–1828) after the Zaporizhzhian Sich has been abolished.

The article authoress is aimed at the analysis of historical songs revealing the attempts of Moscow rulers to turn Ukraine into a province of Russia. The attempts to destroy the Zaporizhzhian Sich are caused by its great social force in Ukraine. It has been considered as the center of freedom and independence. The modern songs' parallels about the war of 2022 are given as well. Modern songs convey the mockery of Russians against Ukrainians during the occupation. Today Russia continues to destroy Ukrainians and Ukraine as two hundred years ago.

The source base of the research is formed with the new historical neologisms about the war of 2022, found on Internet sites – “Poems from the Trenches”, “Remember”, “Executed Spring (Bucha)”, “Native Bucha”, “Unborn”, “Somewhere in Bucha, under the Fence, right next to the House”,

“In the Forest, Dark Forest”, “The Enemy”, “Our Father”. The founded and submitted songs about the war have presented the sufficient, detailed and emotional evidence about the tragedy of the occupation of Bucha and other settlements of Kyivshchyna. They have taken the main blows on themselves, and they have opposed the enemy’s attacks on Kyiv.

Keywords: political songs about the destruction of the Zaporizhzhian Sich, Borys Hrinchenko, modern historical neologisms, the songs about Russian-Ukrainian war.

Вступ. Минуле України – це історія народу, позбавленого державності, що впродовж багатомісячного існування змушений був боротися за свою волю і незалежність. Пісні політичного життя являють собою своєрідний архів визвольної боротьби народу, в яких він, за словами Ф. Колесси, «зложив <...> свою сповідь, відкрив свою душу, виявив свободолюбиві змагання та зобразив вірно свою вдачу» [8, с. 182]. Справедливо зазначав М. Стельмах про те, що наша героїчна поезія народжена «не в затишку біля домашнього вогнища, а на сплюндрованих вогнем і мечем поселеннях, не під дзвін золотої бджоли, а під гадючий посвист петлі татарського ординця і зловісний блиск турецького ятагана», «на велелюдних, розколиканих тяжкими звістками майданах і орлиних гніздах Запорозької Січі, в турецькій неволі і в кривавих січах проти чужоземних людоловів і поневолювачів» [16, с. 6]. Протягом трьох століть героїчне українське козацтво вело бої за визволення краю від чужоземних поневолювачів. Запорізька Січ стала лицарською школою волелюбності та непримиренності до будь-яких проявів насильства і гніту, уособленням незнищеного бойового духу українського народу, який він зберіг через віки рабства і неволі у боротьбі за виживання та розвиток. Пісні політичного життя зі збірника Б. Грінченка «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях» (Чернігів, 1899, т. 3) подають детальне відображення історії життя і боротьби українського народу за утвердження національної гідності. Б. Грінченко

приділяв велику увагу історичним пісням, які змальовують боротьбу українського народу проти турецько-татарського та польсько-шляхетського поневолення, проти колонізаторської політики царської росії. **Метою** пропонованої статті є аналіз історичних пісень про руйнування Запорозької Січі зі збірника Бориса Грінченка «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях» (т. 3, Чернігів, 1899), в яких розкриваються намагання московських правителів перетворити Україну на провінцію росії, знищивши Запорізьку Січ, яка була великою соціальною силою в Україні, осередком її вольності та незалежності. Також проведено паралелі з сучасними піснями про війну 2022 року, які передають знущання росіян з українців під час окупації. Як і двісті років тому, росія продовжує свої наміри нищення українців і України. **Джерельною базою дослідження** стали сучасні історичні новотвори про війну 2022 року, віднайдені на інтернет-сайтах, – «Вірші з окопу», «Пам'ятай», «Розстріляна весна (Буча)», «Рідна Буча», «Ненароджений», «Деся у Бучі, під парканом, зразу біля хати», «У лісі-лісі темному», «Враже», «Отче наш». Віднайдені та подані пісні про війну досить детально й емоційно відтворили трагедію окупації Бучі та інших населених пунктів Київщини, які стали на шляху ворога у його наступі на Київ і прийняли весь його удар на себе. Ці поетичні твори частково були в полі зору сучасних дослідників [1]. Політичні пісні зі збірника Б. Грінченка досліджували І. Березовський, О. Дей, М. Драгоманов, М. Костомаров, Ф. Колесса, М. Стельмах, І. Франко та ін.

Основна частина. Значну цікавість серед пісень політичного життя у збірнику Бориса Грінченка «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях» (т. 3, Чернігів, 1899) становлять історичні твори про руйнування Запорозької Січі та знищення козацтва. Їх наукову вагу збільшує те, що вони походять із достовірного джерела – записи, в основному, зроблені Ф. Вовком у Добруджі з уст очевид-

ців подій – від козаків, які після ліквідації Запорозької Січі утворили в турецьких володіннях Задунайську Січ (1775–1828). Частина пісень була опублікована М. Драгомановим у женецькому збірнику «Політичні пісні українського народу XVIII–XIX ст.» (ч. 1, розд. 2, 1885, с. 100–101). Це стосується, насамперед, двох варіантів пісень про так звану «каналську роботу», до яких М. Драгоманов подав деякі текстологічні пояснення, – «Ой понад річкою, понад Синюхою» [3, № 1426 А, Б]. У них збереглися спогади народу про страхіття земляних робіт, які запровадили московські правителі з метою винищення українського козацтва. Їх примушували виконувати важкі каналні та лінійні роботи при спорудженні укріплень, фортець, осушенні боліт у суворих кліматичних умовах далекої півночі та півдня. «У 1721 р. за наказом Петра I, як відомо, Скоропадський відправив на каналну роботу до Ладоги 12 тисяч козаків під начальством трьох полковників. У суворих умовах в тому ж році вмерло 2461 чоловік. У наступному 1722 р. туди знову було відправлено 10 тис. козаків» [12, с. 50]. Обидва варіанти зі збірника Б. Грінченка малюють жахливу картину каналної неволі:

Ой понад річкою, понад Синюхою
Та терни погоріли –
Гей вже ж наші, наші сіромахи
Без харчів помарніли!

Бідні «сіромахи» просять «подати переміну», щоб «марно не загинути». «Козак молоденький» «обізвався воеводі за плату» – йому «набили на ноги кайдани, дали в руки лопату» і «послали на вішню роботу та канави копати». Далі подається образ бідного «сіроми», який сидить над канавою і «жалібненько плаче». Обидва варіанти закінчуються іронічним поздоровленням московських царів – «царя Петровича», «сударині Катерини» [3, № 1426 А], «царя Костянтина», «цариці Катерини» [3, № 1426 Б]. Останні рядки сповнені оптимізму і віри в те, що настане воля:

Гей ще ж бо я козак молоденький
На Сибіру й не загинув! [3, № 1426 А].

У піснях є згадки про річку Синюху, тобто про будування на ній в 1743–1744 роках укріплень за цариці Єлизавети. М. Драгоманов вважав, що цей варіант «старіший роботи на річці Синюсі»: «спомин воеводи» та «кінець варіанту з явною подякою цареві і цариці» «дає право думати, що він зложений був за часи Петра II й молодой його нареченої, княжни Катерини Долгорукої (котру маніфестом звелено було звати Імператорським Височеством), коли наших козаків, – перше слобожан (1727), а потім і гетьманців (1729) пущено було додому» [6, с. 102]. Взагалі в піснях про «каналні роботи» відбилися події різних часів – «в них перемішано пригоди грабарської роботи українців на каналі Ладозькій (1721–1722, за царя Петра I), в походах за Кавказом (1722 – 1729, за царя Петра I, цариці Катерини I і царя Петра II) й коло будовання кріпостів на лінії по річці Синюсі (1743–1744, за цариці Єлизавети) і навіть ще пізніше (1768–1774)» [6, с. 99].

Московські правителі намагалися перетворити Україну на звичайну провінцію росії, знищивши Запорозьку Січ, яка була великою соціальною силою в Україні, осередком її вольності та незалежності. Перший наступ на Січ було зроблено при царюванні Петра I після краху спроби І. Мазепи розірвати з Москвою, яка розглядається в історії «скоріше як акт патріотизму, аніж як уособлення віроломства» [17, с. 491]. Полтавська битва (1709) поклала край намаганням українців відокремитись від росії [17, с. 151]. Ці сумні події досить виразно зафіксували такі рядки з історичної пісні, вміщеної в збірнику Б. Грінченка:

Ой під городом да Полтавою
Да висока могила,
Там полягла козацькая слава
І згинула Україна [3, № 1431].

У пісні відбився рішучий протест вільного козацтва проти політики царського уряду росії – «забрати славних запорожців в пікенери» (тобто піше військо):

А запорожці, догадливі хлопці,
Сю раду зачули,
Подумали да поговорили,
Да за море махнули [3, № 1431].

Тут мається на увазі перехід запорожців на татарські землі, які належали кримському хану. З 1709 по 1734 роки козаки жили в так званій Січі, в Олешках. Тільки після смерті Петра I вони повернулися в Україну та заснували нову Січ на річці Базавлуці. У пісні народ висловив думку про те, що настане воля, що з ліквідацією запорозького козацтва Січ не втратила свого суспільного значення:

Ой тоді вже ви нас побачите
Ой у сій хатині,
Як вернеться гетьманщина
В нашій Україні.
Ой у степу високі могили
Стоять та сумують:
Ой десь наші славні запорожці
За морем панують [3, № 1431].

Найбільше переживання народу викликало остаточне знищення Січі, що поряд з іншими трагічними подіями XVIII ст. (скасування Гетьманщини, 1764 р.; Слобідської козащини, 1765 р.; запровадження кріпацтва і рекруччини, 1783 р.), найбільше позначилися на його незалежності. «Після Хмельницького до самих часів Катерини ми бачимо, як замість того, щоб розростатись тому доброму, що було в козацьких українських порядках, воно топчеться царями або схне, – а зле поливається, розростається» [6, с. 102]. Пісні цього періоду сповнені туги за колишніми вольностями:

Жаліються хлопці,
А що нас обіждають:

Дарували землю,
А тепер одбірають.
Ой ходімо, братці,
До цариці просити:
Чи не дасть нам землю
А хоч віку дожити?
Прийшли до цариці
Та й заголосили:
«Ой вірно ми, матушко,
Не по правді служили?» [3, № 1432].

Далі йдеться про перехід запорожців на службу до турецького царя, який наділив їх землею «од Дністра до Богу», границею – «по Бендерську дорогу». Таким чином, в пісні досить добре збереглася інформація про втечу частини запорожців за Дунай до турецького султана, де довгий час існувала Задунайська Січ (1775–1828). Останні рядки пісні передають тяжкий настрій козаків, нарікання на гірку долю:

А вже ж бо нам, братці,
Тиї рибки не ловити,
Ой тяжко-важко
Та між панами прожити [3, № 1432].

Такі пісні, що оплакують руїну Січі, М. Драгоманов вважав «останніми українськими піснями, в котрих видно думку про яку-небудь державну волю і взагалі – про самостійність українців перед чужими державами» [5, с. 22–23]. У них засуджується факт ліквідації Запорозької Січі, звучить туга за рідною землею. Так, один з двох варіантів пісні про козаків-чорноморців розпочинається такими рядками:

Да не буде лучче, да не буде краще,
Як у нас на Україні!
Гей край добрий, степ веселий
Да й занапали! [3, № 1433 А].

Далі йдеться про переселення Чорноморського козачого війська з Дністра на Кубань – «на вічнеє врем'я жити». Як ві-

домо з історії, це військо було утворене з тих козаків, що жили в Чорноморії, в районі Очакова, з метою протидії впливам Задунайської Січі. Це так зване Військо вірних козаків стало доброю підмогою росії під час війни з Туреччиною. Про один із таких героїчних боїв козаків під керівництвом колишнього запорозького писаря Антона Головатого йдеться в пісні «Ой стояли ми та на гавані»:

Ой заїхали та запорожці
Дунаєм-водою
І забрали увесь турецький запас
І лодки з ордою [3, 1434].

За всі ці героїчні бої козакам були подаровані завойовані ними ж землі понад Чорним морем – од Бугу до Дністра, де вони й заснували свій кіш у селі Слободзеї. Але після перемир'я з Туреччиною (1792) російська цариця знову обдурила запорожців, видавши грамоту (30 червня 1792 р.) про переселення чорноморських козаків на Кубань. У піснях дуже добре збереглися ці історичні подробиці:

Тисяча сімсот дев'яносто третього года
Ой прийшов указ од нашої цариці
Із Петербурга города,
Щоб пан Чепіга, пан Головатий
Забрав усіх чорноморців,
Щоб виступали на Кубань ріку
[3, № 1433 А].

У другому варіанті говориться, що «указ» цариці був виданий в 1791 році. У піснях відбився тривожний настрій козаків, у них звучить жаль за рідними місцями:

Ей, нумо, братця, славні запорожці,
Вороні коні сідлати,
Бо либонь не жарти
нам цариця пише –
Із Слободзеї виступати.

Ой ви прощайте,
курині любезні,
Уже ж нам у вас
більше не жити!
Ой ви прощайте ви,
степи буджацькі,
Вже ж нам по вас
більше не ходити [3, № 1433 А].

Останні рядки другого варіанту приховали деякі риси оптимізму – козаки ще були сповнені надії на своє краще майбутнє на нових землях:

Ви ж будете знати,
превражі черкеси,
Що ж то може запорожець,
Ви постарайтеся,
ви милее браття,
Да поможе чудотворець! [3, № 1433 Б].

Зобов'язання козаків «уражого черкеса щодня, як зайця <...>, по горах гонити» має реальну основу. В грамоті про переселення чорноморців на Кубань зазначалося, що козаки повинні оберігати російські кордони від нападників, зокрема черкесів. Згодом вони були з'єднані з російськими «лінійними козаками» та названі Кубанським військом. Таким чином, до 1800 року російська імперія знищила всі ознаки національного життя українського народу. У пісні йдеться про те, що навіть птиця з України вже не могла долетіти до далекої козацької Січі:

Да уже й галці, да уже й чорній
Да на Дін не літати,
Ой уже нашого пана кошового
Повік не видати! [3, № 1433 А].

Серед пісень політичного життя є частина творів, які не приурочуються до цілком конкретних історичних подій, хоча

в них теж висловлено своєрідну реакцію народу на різні зміни суспільно-політичного життя. Так, одна з них – пісня-аллегорія – в символічній формі змальовує неволю, безпритульність України після скасування Запорозької Січі:

Журку, журку та
малий жайворонку.
Не мости гнізда коло
бистрого Дніпра.
Помости гніздо в степу
при дорозі,
При зеленім облозі.
Там козаки йтимуть
Та й коней вестимуть,
То вони ж твоє гніздо
Копитами розіб'ють [3, № 1424].

Отже, пісні політичного життя зі збірника Б. Грінченка подають детальне відображення боротьби українського народу за свою свободу і незалежність від імперських зазіхань сусідніх імперій. Адже відомо, що московські правителі намагалися перетворити Україну на звичайну провінцію росії, знищивши Запорозьку Січ, яка була великою соціальною силою в Україні, осередком її вольності.

З того часу минуло понад 200 років. І ось 24 лютого 2022 року росія знову завдала страшного удару Україні, розпочавши широкомасштабне вторгнення, що поставило під загрозу існування української нації. Першими були окуповані містечка біля Києва – Буча, Ірпінь, Ворзель, Гостомель, Бородянка та інші, які прийняли весь удар на себе, захистивши столицю. Окупація тривала до 1 квітня 2022 року. Коли 2 квітня у звільнені населені пункти зайшли українські військові та журналісти, то те, що вони побачили, шокувало світ, – цивільних людей розстрілювали на вулицях, у багатьох були зв'язані руки, деяких катували і гвалтували. Тіла людей

знаходили також у підвалах і квартирах. Усі ці жахи війни передав Петро Мага у «Вірші із окопу» [10]:

Схилилися знамена і вітрила,
Розгубленість в обличчях і серцях.
І вся планета ніби заніміла,
І пробує повірити в цей жах.

Ридає Бог на вічному престолі,
Не бачили давно на небесах:
Прострелені потилиці і долі
І свастики на зламаних тілах.

Хоча напевне долітав до неба
Старечий стогін і дитячий плач,
Дівочий божевільний крик: «Не треба!»
І регіт орків зі смердючих пащ.

Маленька Буча стала, як безодня,
Згорів під танком тихий світлий рай:
Гуляй, Іван! Нам можна все сьогодні,
Хабаровськ і Іваново, гуляй!»

Столітні сосни хмарами накрило,
Та поливав свинець замість води.
І полягали люди у могилу,
І вкрилися землею назавжди.

Летять у далечінь небесні сотні,
Вже без турбот, без болю і без кривд.
Над ямою тремтить дідусь самотній,
Шукає рідних серед сотень тіл.

За краще місце б'ються репортери
І роблять фото в різних кольорах.
Всі видання, всі світові етери
На рейтинги помножать чорний жах.

Барвіста земле, чом ти замовчала?
Чом над світами тиша аж дзвенить?
Ми ж говорили, ні, ми всі кричали!
А ви не чули! Жрїть, панове, жрїть!

Заклейте писок стрічкою із газу,
Готуйтеся до наступної зими.
І слухайте, як рашинська зараза
Вам завтра скаже: «Це були не ми.

Ми атакуєм виключно любов'ю.
Хїба ми брали участь у війні?
Ми сяли добро у Придністров'ї, у Грузії,
В Донбасі і Чечні».

Це вже було і з нами і не з нами
І це на жаль триває сотні літ.
Для всього світу Буча – це екзамен,
Чи має право жити білий світ?

Якщо у ньому здохла справедливість,
Якщо свободу продають як крам,
Хай буде він як з постера красивим,
Навіщо світ такий потрібен нам?

А виродків ми точно відшукаєм.
Гвалтівників, убивць і паліїв.
В Іванові, Хабаровському краї,
Як треба, то дістанем з-під землі.

Щоб згинув рід ваш сатанинський, сучий,
Щоб як один вожді перевелись.
Лише тоді всміхнеться наша Буча
І спробує зажити, як колись.

Дуже сильні слова поданого твору змусять задуматися ще не одне покоління над жахливими звірствами «русского міра»

в Бучі. Увесь світ зараз захоплюється силою і мужністю українського народу. Українці продовжують знищувати окупантів не тільки зброєю, а й словом. З кожним днем нашої відважної боротьби з ворогом народжується все більше віршів і пісень, які піднімають бойовий дух кожного громадянина України, вселяють віру в перемогу, закликають нас пам'ятати всіх людей, які загинули у цій жахливій війні за волю України. Тарас Пастух у статті «Поезія в час війни» [13] наголосив, що війна пов'язана зі сферою почуттів, із сильними враженнями й емоціями, які охоплюють громадян, вона суттєво трансформує життєві цінності, пріоритети, а також зумовить появу чималої кількості справжніх поетичних текстів, оскільки поезія – це також форма колективного опору. Ще раніше, у 2019 році Н. Кононенко, фольклористка, професорка фольклору у відділі сучасних мов і культурних студій при факультеті гуманітарних наук Університету Альберти в Едмонтоні (Канада) висловила думку про те, що фольклор – це мистецтво, а одна з його функцій – зробити з травми щось таке, що дасть змогу з нею якось співжити, осмислити; що коли все добре, то фольклор відсутній, бо немає про що співати чи розповідати; а коли виникають війни, потрясіння – тоді з'являється «story» [9].

Серед багатьох поетичних творів не можна оминати пісню «Пам'ятай» [20], яку виконала Таніта Нова. Автор віршів – Михайло з Бучі, котрий 13 днів провів в окупації. Пісня закликає пам'ятати про кожну вбиту людину. Це не текст, а римовані нерви, крики, біль:

– Я застрелений хлопець із Бучі,
Я хотів би побачити Прагу,
Відвідати Рим і Ніцу,
Але снайпер поцілив з даху.
– Я жінка з авто біля Ворзеля.
Моє тіло, на жаль, продірявлене.
Я б хотіла бродити Варшавою,
Та надії мої розчавлені.

Не тікай ти від нас далеко,
Не стрибай через наші могили,
Пам'ятай, що ми теж були,
Пам'ятай, що ми теж хотіли.
– Я дитина, що там, під завалами,
Я померла, на жаль, від зневоднення,
Під стогін руїн Маріуполя,
А хотіла хоча б до Тернополя.
Не тікай ти від нас далеко,
Не стрибай через наші могили,
Пам'ятай, що ми теж були,
Пам'ятай, що ми теж хотіли.

Таких творів зараз дуже багато, в них звучить біль за знівечені людські життя, зруйновані міста і села, туга за Україною. Як і двісті років тому, росія продовжує свої наміри нищення українців і України. Тільки на Київщині під час окупації загинуло понад 1300 мирних жителів. Ці поетичні сучасні «плачі» закликають кожного з нас пам'ятати, якою ціною здобувалася свобода України, пам'ятати кожну втрачену людину. Такі твори мають стати одним з напрямів досліджень сучасної фольклористики. Особливо багато пісенних «плачів» оспівують трагедію Бучі. Це пісня «Розстріляна весна (Буча)», яку створили отець Петро Половко та Ірина Федішин у квітні 2022 року:

Здригнувся світ – це біль пекуча,
Мов на хресті розп'ята Буча.
Немає сонця тільки ночі,
Нема життя – закриті очі.
Нема весни – її спалили,
Ні це не сни, їх взяли й вбили.
Бо їх вина, що українці,
Це 41-й – фашисти, німці.
До Бога хочеться кричати
І битись в груди не мовчати...
Але і Ти був на хресті,

Зв'язали руки теж Тобі.
Сміялись, били і плювали,
І одіж твою роздирали.
Хоч мав ти силу всю могучу,
Згадай, Ісусе, нашу Бучу.
Поглянь на свіжі ще могили,
Одне прошу – подай нам сили.
Вже не питаюся чому,
Лиш зупини оцю війну.
Пробач, до зла ми стали спішні,
І визнаєм, що ми є грішні.
Помилуй, Боже, ще хоч раз,
Помилуй нас, помилуй нас.
Здригнувся світ, що кров текуча,
Побачив світ – розп'ята Буча.
Весна розстріляна і мрія,
Побачив світ, яка росія [14].

Ще одну пісню – «Рідна Буча» – створили Дмитро Хома і Ганна Мудра, співачка дуету «Горислава». «Зародився задум цієї пісні у Бучі. В підвалі. Де я з моїми земляками пережила 15 жахливих днів і ночей... А народилася пісня у місті Надвірна, у мальовничому куточку України, де я знайшла прихисток і де не перестає плакати моє серце за рідною батьківщиною... Сльози перетворились на ноти, плач на спів... Я дуже дякую всім людям, які взяли участь в народженні пісні “Рідна Буча”» [11], – написала Ганна Мудра на своїй сторінці у фейсбуці. Пісня «Рідна Буча» стала плачем-реквіємом за загиблими бучанцями, своєрідним закликком зупинити звірства московських ворогів:

Не знаю я, хто видумав війну,
І чи були у нього батько й мати.
Та знаю, рідна, не таку весну
Хотіли ми з тобою зустрічати.
Прости мене, ріднесенька, прости,
Що з орками були нерівні сили.

Що у твоїх дворах живі хрести,
У ХХІ вік братські могили.

Моя ти рідна Буча, місто-цвіт,
Не заживуть на серці біль і рани,
Те, що побачив нині білий світ,
Не розуміють навіть Божі Храми...

Нехай пройде колись багато літ,
Хай знають всі рашиські суходоли,
Моя ти рідна Буча, місто-цвіт,
Твій біль я не прощу уже ніколи.

За що молюся я усім богам,
Прийняла ти такі нестерпні муки?
Ці звірства вам, московським ворогам,
Вже не пробачать діти і онуки.

Ми відбудуємо тебе і знов
Засвітить сонце, зацвіте калина.
Вони заплатять за бучанську кров
За матір, доньку, чоловіка і за сина.

За Бучу, Рубежівку, за Ірпінь,
Гаврилівку, Гостомель і Охтирку,
Чернігів, Харків, Миколаїв і Донбас,
За Маріуполь, Бородянку, Димер,
Херсон, Житомир, Київ, Лісову,
За Суми, за Одесу і за Рівне,
Дітей-сиріт, скалічену весну,

За те, що принесли в наш дім війну,
За Україну з Заходу до Сходу...
Дай, Боже, сили нашому народу [18].

Варто також розглянути поетичний плач «Ненароджений», що його написав 7 квітня Сергій Доскач із міста Шепетівка, про страхіття війни, про ненароджені душі, які пішли на небо.

Цей крик-плач невинно убитих українських душ має почути кожен, кому не байдужа ця трагічна історія нашої країни:

Я – ненароджений... Мене
Батьки побачили б у квітні,
Я уявляв, як загорне
Мене матуся у блакитну
Новеньку ковдру й проспівала
На вушко тиху колискову,
А тато скаже: «Я чекав
На тебе, сину мій, соколе».
Я так хотів прийти в цей світ,
Побачити весну співучу,
І крикнути життю: «Привіт!
Це я – маленький хлопчик з Бучі!
До тебе весело лечу
Щосили із квітневим вітром!»...
А замість цього я відчув,
Як серце мамине затихло
Від пострілу... За що, скажіть?!..
І я під ним затих навіки...
Не народився я на світ,
Як мамі мріялось – у квітні [4].

Ще одна трагедія бучанського п'ятирічного, але уже сивого, хлопчика, який плаче на могилі убитої фашистами матері, веде з нею свою «дорослу» розмову, передана у інтернет-плачі «Десь у Бучі, під парканом, зразу біля хати», створеному 12 вересня 2022 року:

Десь у Бучі, під парканом, зразу біля хати
Поховали жінку, маму, – бо забили кати.
На могилі хрест з дощечок,
Квіти і консерви...
Коли бачиш весь цей жах – не тримають нерви!
І сидить, схиливши очі, біля той могили
Хлопчик, років десь п'яти, ледь тримає сили...
– Мамо, мамочко! Прокинься!
Рідна моя пташко!

Я ж без тебе зовсім сам! Як же мені важко!
Хто мені тепер співати буде колискові?
Хто кораблики змайструє білі, паперові?
А животик просить кашку, ту, що їв охоче,
Хто мені тепер зготує? Іншого не хочу!
Хто погладить по голівці – кучерявій, сивій...
Посивів я зовсім, мамо, в день отой жакливий...
Як же хочеться упасти у твої обійми,
І забути все лихе: росіянів, війни!
Може, матінко, це сон? Може я прокинусь?
І почую, як завжди: «Добрий ранок, сину!»
Притулюся я до тебе і закрию очі,
Щоб прогнати сни негожі, разом з тьмою ночі...
Але, ні! Не сон! Не сон! Знаю, що не сплю!
Бо болить так між грудьми, ледь я це терплю!
Але я не плачу, мамо, бо ж я є мужик!
Бути сильним і терплячим я без тебе звик...
Обіцяю тобі, ненько, вирости достойно!
І помститись тим рашистам, щоб було теж больно!
І не гнівайся, матусю, що таким я стану,
Більш не знаю, як лічити мою сильну рану!
Ех... піду я, моя люба,.. холодно у ніжки.
Я тобі лишив тушонку, ти поїж, хоч трішки....
Завтра знов прийду до тебе, ковдру принесу,
Щоб ти там, в землі, не змерзла – я тебе спасу... [19].

Христина Полянська зробила переспів дитячої пісні «У лісі-лісі темному», в якому передала трагедію смерті закатованих безіменних героїв, для яких домівкою став темний ліс:

У лісі-лісі темному... де завжди жила тьма...
поміж дерев і воронів лежать собі тіла...
І замість нових саджанців, яким рости й рости,
там сотні тіл поховано, там вирости хрести..
Відспівували ворони, оплакували теж...
За що їх так і хто вони? – кричали до небес.
Убиті, закатовані, без імені, лиш з номером...

Бо говорили мовою... бо не братались з ворогом.
У лісі-лісі темному поміж могил й хрестів...
літали тихо ворони та й ліс мов занімів...
Чекав, коли ж прийдуть, і ось уже знайшли.
Він довго був домівкою... сьогодні відпустив... [15]

Пісню «Враже» у жанрі «відьминого замовляння» заспівала на 89-й день війни Енджі Крейда на слова Людмили Горової, намагаючись таким чином замовити Україну від ворога:

Сію тобі в очі,
Сію проти ночі.
Буде тобі, враже,
Так, як відьма скаже.
Скільки в святу землю
Впало зерен жита –
Стільки разів буде
Тебе, враже, вбито.
Скільки, враже, півень
Вночі кукуріка –
Стільки днів у тебе
Доживати віка.
Богові – Боже.
Ворогу – Вороже.
Буде тобі, враже,
Так, як Відьма скаже.
Скільки зробиш, враже,
Кроків по Вкраїні –
Стільки твого ляже
Роду в домовині.
Стане на пів світу
Чорного пристріту,
Буде тобі, враже,
Так, як Відьма скаже.
Писанку розпишу,
Люльку заколишу,
Матір твою, враже,
Без дітей залишу,

Батька твого, враже,
Смертю заспокою,
Жінку твою, враже,
Висушу ганьбою.
Богові – Боже
Ворогу – вороже
Буде тобі, враже,
Так як Відьма скаже.
Як просію горе
Крізь дрібненьке сито –
Станеш ти про пекло
Господа просити.
Та не буде, враже,
Смерть твоя легкою.
Та й у смерті, враже,
Не знайдеш спокою.
Слово моє липке,
Слово моє кріпке,
Буде тобі, враже,
Так, як мати скаже,
Буде тобі, враже,
Як дружина скаже,
Буде тобі, враже,
Як дівчина скаже,
Буде тобі, враже,
Як дитина скаже,
Буде тобі, враже,
Так, як відьма скаже [2].

Особливо емоційно передає всі жахіття війни інтернет-плач, що його написала Катерина Калитко у жанрі переспіву молитви «Отче наш»:

Отче наш,
сущий
у серцях неоперених,
у стягнутих дротом руках,
у засохлій глині під нігтями,
у колючих дошках, із яких збивають хрести.
Хай святиться
кожне ім'я віднайдене,
кожна пожежа болю над краєм ями,
кожен жовтий клопот зотлілої шкіри,
і той боець, що довго блює між соснами,
а тоді повертається і копає.
Нехай прийде
наше військо.
Нехай прийдуть
люди в білих комбінезонах.
Нехай прийде
міжнародна прокуратура.
Нехай прийдуть
наші невтїшні рідні.
Нехай буде на небі і на землі
тісно від нашого мовчазного крику,
видно на три покоління вперед
у чесному світлі ненависті.
Віддай нам щоденні
імена і прізвища,
хай напишуть їх на табличках,
поверни наші голови,
наші обличчя,
наші впізнавані татуювання.
І не прощай нам нічого, якщо захочеш, –
бо і ми не прощаємо винуватцям,
стоїмо на суді твоєму

школяриками біля дошки,
розгорнувши душі, немов щоденники,
густо списані кривавою пастою –
зауваженнями за поведінку.
Але не введи нас на допит
у підвальну катівню,
не вклади нас у землю, стоптану чужаками,
у пільму історії,
в забуття.
Але визволи нас
від пам'яті про тіла,
вийми з хрускоту трощених наших хребців,
із тріску розбитих колінних чашечок,
із сухожиль перетятих,
із тихого шелесту крововтрати,
визволи від клубка задухи
у повних землі ротах.
Бо твоя є війна, і звірі, і сила, і слава,
і екструзія,
і дух тяжкий над могилою,
де сина з отцем
кинуто поруч.
І нині, і повсякчас, і довіку.
Ми ж так добре вивчили цю молитву.
Чому ти у нас
не питаєш нічого? [7]

Висновки. У статті подано цілісні тексти, оскільки вони ще не досліджувалися, маловідомі читачеві. Всі породжені жорстокою російсько-українською війною 2022 року, де кожен рядок має глибоку історичну і художню цінність для світової культури. Зацитовані інтернет-плачі досить детально й емоційно відтворюють трагедію окупації Бучі та інших населених пунктів Київщини, які стали на шляху ворога у його наступі на столицю і прийняли весь його удар на себе. Дані історичні новотвори, які сьогодні народжуються й активно побуту-

ють, стали продовженням процесу піснетворення, в якому відобразилося намагання московських правителів перетворити Україну на провінцію росії. Пісні політичного життя зі збірника Б. Грінченка подають детальне відображення історії життя і боротьби українського народу за утвердження національної гідності. Як і двісті років тому, росія продовжує свої наміри нищення українців і України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Г. «Буде тобі, враже, так, як відьма скаже», або Віра, магія, містика в умовах війни. *Світ*. № 1–2 (січень). 2023. URL : <https://svit.kpi.ua/2023/01>.

2. Горова Л., Крейда Е. Враже. URL : https://www.youtube.com/watch?v=cdEEffF7_rU&ab_channel.

3. Грінченко Б. Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях. Чернігів, 1899. Т. 3. 767 с.

4. Доскач С. Ненароджений. URL : <https://www.facebook.com/groups/255425469158429/permalink/677841773583461/?sfnsn=mo&ref=share>.

5. Драгоманов М. Нові українські пісні про громадські справи (1764–1880). Київ, 1918. С. 22–23. 154 с.

6. Драгоманов М. Політичні пісні українського народу XVIII–XIX ст. Женева, 1885. Ч. 1. С. 102. 137.

7. Калитко К. Отче наш. URL : <https://www.facebook.com/669786448/posts/pfbid02Yfvvq1hjVmo11YbRhx1zNucY6vreRH5tcU4C7m9Gcv9UdEwdqyuYEXsVcvuhWnf3l/?sfnsn=mo>.

8. Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії. Львів, 1905. 108 с.

9. Кононенко Н. Фольклор – це спосіб осмислення травматичого досвіду, перетворення жаків в мистецтво. *Україна модерна*. Серпень. 2019. URL : <https://rozmova.wordpress.com/2019/08/13/nataliya-kononenko/>.

10. Мага П. Вірш із окопу. URL : https://www.youtube.com/watch?v=8C2t_oa5lGY.

11. Мудра Г. Зародився задум цієї пісні у Бучі. URL : <https://www.facebook.com/profile.php?id=100053685172695>.

12. Новицький Я. Малоросійські історичні пісні, зібрані в Єкатеринославщині 1874–1903. Єкатеринослав, 1908. С. 50.

13. Пастух Т. Поезія в час війни. URL : <https://zbruc.eu/node/112014?fbclid=IwAR0GULfl8XYqmvLjQUosXLKXCMsUgflZrnrV3mYHG4MSSeKTb7URVJKGJw>.

14. Половко П., Федішин І. Розстріляна весна (Буча). URL : https://www.youtube.com/watch?v=42m6YNW5XAQ&ab_channel=IrynaFedyshyn.

15. Полянська Х. У лісі-лісі темному. URL : <https://www.facebook.com/groups/255425469158429/permalink/676588517042120/?sfnsn=mo&ref=share>.

16. Стельмах М. Народні перлини. Київ, 1971. 375 с.

17. Субтельний О. Україна. Історія. Київ, 1991. 512 с.

18. Хома Д., Мудра Г. Рідна Буча. URL : https://www.youtube.com/watch?v=8zSZhwPt-ic&ab_channel.

19. S. Art. Десь у Бучі, під парканом, зразу біля хати. URL : <https://www.facebook.com/groups/255425469158429/permalink/673209087380063/?sfnsn=mo&ref=share>.

20. TANITA NOVA. Пам'ятай. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=gITvpmWjJM0>.

REFERENCES

1. BONDARENKO, Halyna. "It will be Amazin for You, the Enemy, as the Witch Says" or Faith, Magic, Mysticism in the Conditions of War. *World* [online] [viewed 25 March 2023]. Available from: <https://svit.kpi.ua/2023/01> [in Ukrainian].

2. HOROVA, Liudmyla, Angy KREYDA. *Enemy* [online] [viewed 25 February 2023]. Available from: https://www.youtube.com/watch?v=cdEEffF7_rU&ab_channelhttps://svit.kpi.ua/2023/01 [in Ukrainian].

3. HRINCHENKO, Borys. *Ethnographic Materials Collected in Chernihiv and Neighbouring Provinces*. Chernihiv, 1899, vol. 3, 767 pp. [in Ukrainian].

4. DOSKACH, Serhii. *Unborn* [online] [viewed 15 January 2023]. Available from: <https://www.facebook.com/groups/255425469158429/permalink/677841773583461/?sfnsn=mo&ref=share> [in Ukrainian].

5. DRAHOMANOV, Mykhailo. *New Ukrainian Songs about Public Affairs (1764–1880)*. Kyiv, 1918, 154 pp. [in Ukrainian].

6. DRAHOMANOV, Mykhailo. *Political Songs of the Ukrainian People of the 18th – 19th Centuries*. Genève, 1885, part 1, 137 pp. [in Ukrainian].

7. KALYTKO, Kateryna. *Our Father* [online] [viewed 12 January 2023]. Available from: <https://www.facebook.com/669786448/posts/pfbid02Yfvvq1hjVmo11YbRhx1zNucY6vreRH5tcU4C7m9Gcv9UdEwdqyuYEXsVcvuhWnf3l/?sfnsn=mo> [in Ukrainian].

8. KOLESSA, Filaret. *Review of Ukrainian-Russian Folk Poetry*. Lviv, 1905, 108 pp. [in Ukrainian].

9. KONONENKO, Nataliia. Folklore is a Way of Understanding the Traumatic Experience, Turning Horror into Art. *Modern Ukraine*. August. 2019 [online] [viewed 12 March 2023]. Available from: <https://rozmova.wordpress.com/2019/08/13/nataliia-kononenko/> [in Ukrainian].

10. MAHA, Petro. *Poem from the Trench* [online] [viewed 14 March 2023]. Available from: https://www.youtube.com/watch?v=8C2t_0a51GY [in Ukrainian].

11. MUDRA, Hanna. *The Idea for this Song has been Originated in Bucha* [online] [viewed 14 February 2023]. Available from: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100053685172695> [in Ukrainian].

12. NOVYTSKYI, Yakiv. *Ukrainian Historical Songs, Collected in Yekaterynoslavshchyna in 1874–1903*. Yekaterynoslav, 1908, pp. 50 [in Ukrainian].

13. PASTUKH, Taras. *Poetry in the Time of War* [online] [viewed 10 February 2023]. Available from: <https://zbruc.eu/node/112014?fbclid=IwAR0GULf18XYqmvIjQUosXLKXCMsUgflZrnrV3mYHG4MSSeKTb7URVJKGJw> [in Ukrainian].

14. POLOVKO, O., Iryna FEDYSHYN. *Shot Spring (Bucha)* [online] [viewed 10 March 2023]. Available from: https://www.youtube.com/watch?v=42m6YNW5XAQ&ab_channel=IrynaFedyshyn [in Ukrainian].

15. POLIANSKA, Kh. *In the Forest, Dark Forest* [online] [viewed 20 March 2023]. Available from: <https://www.facebook.com/groups/255425469158429/permalink/676588517042120/?sfnsn=mo&ref=share> [in Ukrainian].

16. STELMAKH, Mykhailo. *People's Pearls*. Kyiv, 1971, 375 pp. [in Ukrainian].

17. SUBTELNYI, Orest. *Ukraine. History*. Kyiv, 1991, 509 pp. [in Ukrainian].

18. KHOMA, Dmytro, Hanna MUDRA. *Native Bucha* [online] [viewed 12 March 2023]. Available from: https://www.youtube.com/watch?v=8zSZhwPt-ic&ab_channel [in Ukrainian].

19. ART, Sveta. *Somewhere in Bucha, under the Fence, right next to the House* [online] [viewed 10 February 2023]. Available from: <https://www.facebook.com/groups/255425469158429/permalink/673209087380063/?sfnsn=mo&ref=share> [in Ukrainian].

20. NOVA, Tanita. *Remember* [online] [viewed 20 February 2023]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=gITvpmWjJM0> [in Ukrainian].

Отримано / Received 09.04.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 14.12.2023